
САПРУНОВА О.Г.,
аспірантка,
кафедра теорії і методики
професійної освіти,
ХНПУ ім. Г.С. Сковороди,
м. Харків

ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ МНЕМОТЕХНІК НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглядається питання навчання іноземним мовам за асоціацією, що ґрунтується на різних мнемотехнічних методах і прийомах. Проаналізовано теоретичні аспекти та методичні підходи до практичного застосування мнемотехніки майбутніми вчителями на уроках іноземних мов.

Ключові слова: мнемотехнічні методи і прийоми, асоціація, викладання іноземної мови, педагогічний процес, вправи, лекції.

В статье рассматривается вопрос обучения иностранным языкам по ассоциации, в основе которого лежат различные мнемотехнические методы и приемы. Проанализированы теоретические аспекты и методические подходы практического применения мнемотехники будущими учителями на уроках иностранных языков.

Ключевые слова: мнемотехнические методы и приемы, ассоциация, преподавание иностранного языка, педагогический процесс, упражнения, лекции.

The article deals with the question of foreign languages learning by association based on different mnemotechnics methods and techniques. Analyzed theoretical aspects and guided approaches for practical use of mnemotechnics by future teachers at the lessons of foreign languages.

Key words: mnemotechnics methods and techniques, association, foreign language teaching, pedagogical process, exercises, lectures.

Постановка проблеми. Стратегічне завдання реформування освіти ХХІ століття полягає в тому, що остання спрямована на пошук нових підходів структурування знань; розробки нових дієвих дидактичних систем, відходу від загальної стандартизації процесу навчання завдяки створенню принципово нових демократичних підходів до системи освіти.

Сьогодні в Україні актуальним залишається питання відсутності як у середній, так і у вищій школі природних методів вивчення іноземної мови, при застосуванні яких, не витрачалось би дарма багато сил і часу. Учні чи студенти, бажаючи вивчити іноземну мову, тільки отримують матеріал для вивчення і ні слова про те, як засвоїти цей матеріал, як опанувати його. Ця прогалина у викладанні стає тим більш чутливою, чим більше виникає в суспільстві потреба в знаннях іноземної мови.

Аналіз актуальних досліджень. Ураховуючи актуальність зазначеної проблеми, різні її аспекти, починаючи з ХІХ ст., знаходяться в центрі уваги багатьох науковців. Саме в цю історичну добу, мнемотехніка вперше на території нашої країни розвинула свої власні методи, які одразу розширили її межі та надали їй характеру наукової дисципліни, привертаючи увагу фахівців-учених. Зокрема, такі автори, як Полл Коллін, С.Д. Файнштейн, З.Н. Гіленко утворюють всі правила та прийоми, що були випрацьовані мнемотехнікою для укріплення

чи вдосконалення пам'яті, з процесом викладання.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури початку ХХ століття слід зазначити, що автори В.Є. Макєєв, О.П. Нечаєв досліджують теоретичні та практичні аспекти мнемотехнічних прийомів в сфері вивчення іноземних мов поряд з розглядом психофізіологічних процесів ефективного запам'ятовування.

Пізніше, у середині ХХ століття, Г.Д. Ніфантов висвітлює питання критичного відношення до мнемотехніки. Автор заперечує вдосконалення пам'яті за допомогою мнемотехнічних прийомів. Мнемотехніка, на його думку, є лише окремий метод заучування поряд з логічним та механічним.

Разом із цим, учений В.І. Форманковський досліджує окремий вид – педагогічну мнемотехніку, яка, в свою чергу, має потужний вплив на продуктивне засвоєння іноземної мови.

Серед сучасних дослідників означеної проблеми торкався вчений І.М. Фейгенберг. Автор розкриває психофізіологічні закономірності особливих мнемотехнічних методів.

Протягом останнього десятиліття увага до проблеми вивчення іноземної мови за допомогою мнемотехнічних методів та прийомів значно зросла. Цінними в контексті існування мнемотехніки як чинника активізації процесу навчання є праці Н.Ю. Буняєвої.

Мета даної наукової розвідки полягає в тому, щоб у теоретичному

обґрунтуванні визначити і окреслити практичні положення підготовки майбутніх вчителів до використання мнемотехнік на уроках іноземної мови.

Виклад основного матеріалу.

Сьогодні в умовах значного зростання потреб суспільства в знаннях іноземної мови виникає потреба у висококваліфікованих учителях.

У зв'язку з тим, що функції вчителя іноземної мови значно змінилися, фахівець мусить піклуватися не тільки про те, щоб передати необхідний обсяг знань, а в першу чергу, забезпечити продуктивне засвоєння дисципліни. Отже, майбутні вчителі іноземної мови повинні сприймати і використовувати на практиці нові наукові ідеї, реально впроваджувати ефективні форми й методи дидактичних засобів, нові методичні прийоми навчання, дбати про творчий розвиток своїх учнів чи студентів.

Саме ці обставини дозволяють нам дослідити інновації, що пов'язані з мнемотехнічними методами вивчення іноземної мови, не зважаючи на той факт, що на таке мистецтво, як мнемотехніка, прийнято дивитися як на систему методів і прийомів запам'ятовування, не зважаючи на її величезне практичне значення в навчанні.

У зв'язку з тим, що методи і прийоми вивчення іноземної мови за допомогою мнемотехніки ґрунтуються на законах фізіології, психології, логіки і педагогіки, їх варто називати природними [2, с. 2].

Як зазначає Н.Ю. Буняєва, центральною складовою частиною мнемотехніки є асоціативна пам'ять [1, с.27]. Асоціативна пам'ять — це здатність з'єднання уявлень, коли одне уявлення викликає інше за допомогою тих асоціацій, що з'являються в нашому мисленні [8, с. 4].

Поняття асоціація виникло з латинського *associo* — *зв'язаний* [10, с.12]. Явище асоціації полягає в тому, що людина, побачивши або почувши що-

небудь, згадує ще щось, що в його минулому досвіді було пов'язано (асоційоване) з тим, що сприймається саме зараз [10, с.12]. Таким чином, можна стверджувати, що жодне сприйняття не залишається для нас цілковито новим: воно завжди нагадує нам щонебудь подібне до нього за якістю. Отже, пам'ять має справу з готовим матеріалом, а закони асоціацій доводять цей матеріал до порядку і системи [7, с. 33].

Асоціативний зв'язок між колишніми уявленнями і новими враженнями тісний і більш природний, тому асоціативна пам'ять має дуже важливе значення для навчання в цілому. Уявлення утворюють єдиний безперервний ланцюг. Кожний раз, коли ми прагнемо запам'ятати, несвідомо користуємося послугами асоціацій, а при уважному аналізі завжди можна встановити всю ту серію уявлень, що ведуть до відтворення того, що ми запам'ятали [6, с. 13]. Саме тому учень, відповідаючи урок, уявляє собі сторінку, переходить від рядка до рядка, доходить до кінця сторінки, перегортає її у своїх думках.

Як зазначає, Полл Коллін, важливе місце у процесі засвоєння певного матеріалу посідає *порівняння*, тобто при переході від відомих до невідомих нам понять і уявлень, їх необхідно порівнювати одне з одним [3, с. 41].

Отже, вивчаючи окремі іноземні слова або серії слів, їх засвоєння полегшується за допомогою техніки *порівняння*, тому варто користуватися певними законами асоціацій.

І. *Необхідні відносини* між двома поняттями з наступними складовими:

- *синоніми*: beautiful, nice, wonderful.
- *pid i vid*: a tree - an oak; a school - a pen.
- *види, що належать до одного і того ж роду*: a tiger, an elephant, a fox.
- *ціле і часткове*: Great Britain - London; animals - foxes.
- *предмет і його властивості*: snow: white, cold.
- *причина та її наслідки*: surprise -

gladness.

- *спорідненість*: parents: children, a daughter.

II. *Протилежність*: rich – poor; good – bad.

Випадкове з'єднання: два поняття виникають в уяві одночасно: Big Ben – London.

IV. *Звукова схожість*, що існує: а) в запозичених з іноземних мов словах : office, bank; б) в нових слова, що утворені від єдиного кореня: to add / addition / additional / additive в) в іноземних словах, що схожі з їх перекладом: stadium / стадіон; goal / гол; г) в словах, що не мають за своїм значенням нічого спільного один з одним, схожість існує тільки в єдиній літері: meal-deal, spoon-noon; [3, с. 41].

Отже, цими законами асоціації мнемотехніка готує певний матеріал для виконання вправ, систематизує його, пов'язує між собою ряди уявлень, розрізнених у нашій пам'яті. Всім відомо, наскільки важлива роль пам'яті у процесі засвоєння іноземних мов. С.Д. Файнштейн зазначає, що міцний розум завжди з'єднується з міцною пам'яттю. Не можна бути людиною розумово розвиненою, не володіючи систематизованим запасом знань тому, що саме розум — це сама система знань [7, с. 33].

Крім цих технік існують інші, не менш вагомі. Відзначимо, що для вивчення іноземних слів В.Є. Макеев пропонує цілу мнемотехнічну систему [4, с.65].

Німецькі слова Berg-гора, Tisch-стіл учні починають зубрити: *берг*-гора, *тіш*-стіл. Такий механічний спосіб засвоєння надзвичайно важкий і не приводить до високих результатів. Учні, повторюючи *берг* - гора або, наприклад, *тіш* — стіл, не бачать між цими словами ніякого логічного або асоціативного зв'язку, внаслідок чого скоро їх забувають.

Berg (*берг*) — *berig* — *гора*. Так асоціація за подібністю (звукова схожість) «*berig*» нагадує нам німецьке слово «*берг*», а асоціація за суміж-

ністю нагадує українське значення цього слова — «гора». З іноземного, допоміжного слів та перекладу складаємо речення: «На березі часто зустрічаємо *гору*».

Застосування даної мнемотехнічної системи в процесі навчання можна простежити в інших мовах.

З французької мови: canard — *канава* — *качка*: canard — *канава* (звукова схожість), *канава* — *качка* (суміжність) — «*Качка перепливає канаву*»; gribble — *гриб* — *решето*: gribble — *гриб* (звукова схожість), *гриб* — *решето* (суміжність) — «*Повне решето грибів*»; art — *архітектор* — *мистецтво*: art — *архітектор* (звукова схожість), *архітектор* — *мистецтво* (суміжність) — «*Архітектура — особливе мистецтво*».

З іспанської мови: arana — *рана* — *павук*: arana — *рана* (звукова схожість), *рана* — *павук* (суміжність) — «*Павук наніс рану*»; astro — *астрономія* — *зірка*: astro — *астрономія* (звукова схожість), *астрономія* — *зірка* (суміжність) — «*Знати астрономію — знати зірки*».

З англійської мови: bear — *берлога* — *ведмідь*: bear — *берлога* (звукова схожість), *берлога* — *ведмідь* (суміжність) — «*Взимку ведмідь спить у берлозі*»; buy — *байки* — *купувати*: buy — *байки* (звукова схожість), *байки* — *купувати* (суміжність) — «*Байки купують у книжковому магазині*».

Отже, немає потреби брати більшу кількість допоміжних слів, якщо можна обмежитися меншим чи знаходити однозвучні слова з рідної мови для заміни всього іншомовного слова, в даному випадку достатньо одного слова, що нагадує собою лише перший звук іншомовного слова [2, с. 35].

Таким чином, для застосування даної мнемотехнічної системи у процесі навчання можна сформулювати наступне правило: «Завдання мнемотехніки полягає в тому, щоб вказати на можливий зв'язок між іноземним словом і його перекладом на рідну мову».

При вивченні іноземної мови за цим правилом викладач повинен на-

магатися подавати предмет викладання в більш яскравому і жвавому вигляді: складені зі слів речення можуть бути навіть кумедними, щоб тим самим порушити увагу суб'єкта навчання і справити на нього глибоке враження, водночас звернути його увагу на досліджуваний матеріал з тим запасом відомостей і уявлень, який у нього існує [3, с. 35].

Після придбання учнем деяких навичок у виконанні мнемотехнічної вправи на засвоєння простих слів можна тими ж способами заучувати іноземні вирази [4, с. 81]. Так, наприклад, вираз «забити гол на стадіоні» з англійської мови буде «*to score a goal at the stadium*» — «*ты ско е гоул ет зе стейди(е)м*». Допоміжним виразом, схожим у звуковому відношенні з англійськими словами, можна взяти наступне речення: «Скоро буде забитий гол на стадіоні». Таким чином, всі англійські слова в допоміжному виразі мають послідовний зв'язок з перекладом: «*внаслідок того, що на стадіоні грають у футбол, там буде забитий гол*».

Якщо взяти до уваги, що навчальний процес складається з аудиторного або класного викладання педагога і виконання домашніх завдань учнями, а процес навчання зводиться до засвоєння слухачами певного навчального курсу, то з практичної точки зору треба зазначити, що педагогічна мнемотехніка пропонує правила, які повинні спостерігати вчитель та учні при навчанні, щоб зміст навчального курсу легше засвоювався.

Викладач, який користується прийомами мнемотехніки при викладанні іноземної мови, більшу частину матеріалу вивчає з учнями чи студентами прямо на заняттях. В.І. Фармаковський стверджував, що завдання педагогічної мнемотехніки становить визначення умов, при яких навчальний процес може відбуватися з найменшим навантаженням пам'яті, що суперечить правилам раціонального

методу викладання. Якщо учень повинен відразу вчити багато матеріалу, він з небажанням і страхом візьметься до справи і буде не в змозі свідомо його засвоїти [9, с. 10].

З огляду на це, викладач повинен пропонувати учням повторювати протягом тривалого відрізка часу вже вивчений матеріал, так як чим триваліший період часу, на який розподілене повторення, тим міцніше утворені асоціації і тим глибше матеріал буде залишатися в пам'яті, що є головною метою вивчення іноземної мови [5, с. 44].

У вищій школі мнемотехніка навчає студентів не записувати всю лекцію під диктування під час її читання, а уважно слухати і робити тільки найнеобхідніші нотатки, витяги, використовуючи так звані «слова-спогоди», а вдома, докладно записувати все те, що було прочитано на лекції. «Слова — спогоди» замінюють поєднання між собою речення, які бажають запам'ятати: їх з'єднують один з одним за допомогою перехідних уявних понять в єдиний рядок таким чином, щоб надалі пригадати зміст досліджуваного об'єкта (тексту або лекції). Для цього досліджуваний об'єкт викладач поділяє на окремі більші чи менші за обсягом частини і з кожної частини виділяє головне поняття, що нагадує зміст цілого речення або тексту [3, с. 43].

У кінці кожної лекції викладачеві варто запропонувати різним студентам коротко переказати зміст лекції. Таким чином, слухачі зможуть ставитися з належною увагою до предмета викладання [3, с. 36].

Отже, виконуючи вправи, побудовані на основі мнемотехніки, не слід механічно зазубрювати слова, а вчити їх шляхом свідомого мислення, повного розуміння, пам'ятаючи про зв'язок, що знаходиться між одним словом та іншим, одним реченням та іншим, однією частиною тексту та іншою.

Що стосується навчального процесу, надумку В.І. Фармаковського, увесь

комплекс штучних мнемотехнічних прийомів і методів розрахован на швидке і більш зручне методичне засвоєння матеріалу. У даному випадку завдання педагогічної мнемотехніки становить визначення умов, при яких навчальний процес може відбуватися найбільш успішно [9, с. 10]. Із педагогічної точки зору не стільки важливе рішення теоретичного питання, чи існують різні роди вправ, які діють на пам'ять взагалі, скільки наочні дослідження, які свідчать, що підвищення сприйнятливості в одній області пам'яті супроводжується працездатністю і в інших напрямках, зокрема, у вивченні іноземної мови.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, сьогодні стає можливим розглядати використання мнемотехніки як системного комплексу педагогічних прийомів і методів, які допомагають опанувати матеріал з іноземної мови.

1. Аналіз наукових поглядів на практичні методи для свідомого засвоєння *цілого ряду слів та виразів* із різних мов за допомогою мнемотехніки дає нам підстави виділити два її різновиди — техніку *порівняння* і техніку *допоміжного слова (допоміжного виразу)*, які доцільно застосовувати майбутнім вчителям на уроках іноземної мови, а саме:

а) використовуючи техніку *порівняння*, викладач повинен розкласти слова на логічно пов'язані окремі одиниці: підібрати до слів, що вивчаються, синоніми чи антоніми; розділити ці слова на рід і вид; згрупувати значення цих слів згідно видів, що належать до одного і того ж роду; виділити ціле і часткове; визначити предмет та його властивості, причину та її наслідки; встановити спорідненість значень слів; підібрати випадкове з'єднання двох понять, що виникають в уяві одночасно; розділити слова за схожістю звуків.

б) в іншомовних словах, що мають звукову схожість з перекладом викладачеві слід звертати особливу увагу

учнів чи студентів тільки на зміну форми іншомовного слова;

в) для застосування техніки *допоміжного слова*, щоб засвоїти будь-яке іншомовне слово, викладачеві слід підібрати до нього один або кілька допоміжних (добре знайомих) слів з рідної мови, що у вимові мають схожість з іншомовним. Варто пов'язати їх за допомогою асоціацій таким чином, щоб перше допоміжне слово перебувало у зв'язку з іншомовним словом у вимові, а останнє — зі значенням з рідної мови і з'єднати всі слова у речення. Для уникнення непорозуміння слід намагатися, щоб переклад був на першому місці в реченні.

г) техніку *допоміжного виразу* теж передбачає підбір викладачем вже цілого допоміжного виразу, схожого в звуковому відношенні з іноземним таким чином, щоб всі іншомовні слова мали послідовний асоціативний зв'язок із перекладом;

д) в результаті того, що більша частина матеріалу вивчається прямо на заняттях, а засвоєний матеріал повторюється протягом тривалого відрізка часу, у викладача немає потреби занадто багато задавати учням для вивчення напам'ять додому.

2. Для вивчення *тексту або лекції* викладачеві слід: а) розділити матеріал на смислові частини; б) допомогти студентам визначити опорні слова, так звані *слова — спогади*; в) у кінці кожної лекції запропонувати студентам, користуючись *словами — спогадами*, коротко переказати зміст лекції, а потім записати її.

Спираючись на те, що мнемотехніка має під собою суто наукові підстави, що впливають з психології і фізіології, без яких мнемотехнічні прийоми не можуть бути добре зрозумілі і засвоєні, темою подальшого дослідження може бути вивчення психолого-фізіологічних аспектів засвоєння певного матеріалу за допомогою мнемотехніки в умовах навчального процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Буняева Н.Ю. Использование мнемотехник в преподавании немецкого языка / Н.Ю. Буняева, Н.М. Епихина. - М.: Чистые пруды, 2007. - 32 с.
2. Гиленко З.Н. Мнемоника: руководство к укреплению и усовершенствованию памяти путем практических приемов мнемоники, дающих возможность легко и быстро усвоить и удержать навсегда в памяти разные названия, заглавия книг, статей, законов, пословицы, поговорки / З.Н. Гиленко. - Бендеры: изд-во тип. А.А. Гильденштейна, 1896. - 40 с.
3. Коллин Полл. Мнемоника или искусство укрепления и приобретения твердой памяти: с приложением способов запоминания иностранного языка, хронологии, географии, стихотворений, фамилий и т.д. / Полл Коллин. - Варшава: Центр.тип., 1899. - 79 с.
4. Макеев В.Е. Укрепление памяти: полнейшее руководство к самостоятельному усовершенствованию памяти и устранению рассеянности / В.Е. Макеев. - М.: Изд-во журн. «Самообразование», 1908. - 175 с.
5. Нечаев А.П. Память человека и ее воспитание: психофизиологический очерк / А.П. Нечаев. - М. - Л.: Гос. изд - во, 1930. - 124 с.
6. Файнштейн С.Д. Искусство укрепления и изоцирения памяти и устранения рассеянности (мнемоника) / С.Д. Файнштейн. - Одесса: тип. акц. Южнорус. о-ва печ. дела, 1899. - 195с.
7. Файнштейн С.Д. Что такое мнемоника / С.Д. Файнштейн.- Одесса: тип. Соколовского и Паппадато, 1893. - 46 с.
8. Файнштейн С.Д. Юбилейный год: обзор работы в области мнемотехники за десять лет / С.Д. Файнштейн. - Одесса: тип. Южнорус. о-ва печ. Дела, 1897. - 32 с.
9. Фармаковский В.И. Педагогическая мнемоника: объяснение условий, содействующих успешному усвоению учащихся изучаемого материала / В.И. Фармаковский. - Одесса: Е.П. Распопов, 1910. - 104 с.
10. Фейгенберг И.М. Память и обучение / И.М. Фейгенберг. - М.: ЦОЛИУВ, 1974, - 29 с.